

УДК 378.4 (477.81)

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЯК СУБ'ЄКТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ РЕГІОНУ

Оксана Петренко

*Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Пластова, 31, Рівне, Україна, 33000*

У контексті розвитку вищої освіти Рівненщини проаналізовано діяльність Рівненського державного гуманітарного університету як суб'єкта педагогічної освіти регіону. На фоні суспільно-політичних процесів із залученням статистичних даних виконано історико-педагогічний аналіз етапів діяльності першого в області вищого педагогічного закладу – Рівненського державного учительського інституту (1940–1953), Рівненського державного педагогічного інституту ім. Д. З. Мануїльського (1953–1967), Рівненського державного педагогічного інституту (1967–1992), Рівненського державного педагогічного інституту (1992–1998), Рівненського державного гуманітарного університету (1998 і до сьогодні). Доведено, що Рівненський державний гуманітарний університет своєю багатогранною діяльністю разом зі структурними підрозділами – педагогічними коледжами є визначальним суб'єктом педагогічної освіти регіону, оскільки з 1940 р. і до сьогодні забезпечує основну потребу регіону в педагогічних кадрах.

Ключові слова: Рівненський державний гуманітарний університет, педагогічна освіта регіону, педагогічні кадри, педагогічна професія, підготовка учителя, навчально-виховний процес.

Підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів завжди була і є одним з пріоритетних завдань кожної держави, оскільки саме на вчителя покладена найвища суспільна місія – виховання майбутніх громадян країни. Особливої ваги це питання набуло в сучасній незалежній Українській державі, розвиток якої супроводжується викликами суспільства: війною, дитячою бездоглядністю, і, відповідно, на жаль, зниженням рівня освіченості і культури, що може спричинити не лише втрату іміджу держави, а й зниження її розвитку, особливо у регіонах. Безперечно, освіта та виховання у будь-який історичний період зумовлені особливістю, рівнем розвитку, нормами та звичаями конкретного регіону.

Рівненська область, Рівненщина – периферійний регіон на північному заході країни, межує з Білоруссю, має свої особливості у розвитку промисловості, сільського господарства, та у способі життя місцевих мешканців. Здебільшого вони користуються місцевими природними багатствами – гриби, ягоди, ліс, базальт, бурштин. Регіон має релігійні особливості, що відображено у значній кількості релігійних громад (понад

1500 громад православних церков, три православних монастирі, понад 400 громад протестантів); з населенням понад 1,2 млн осіб, з високим рівнем народжуваності у північних районах (більше ніж 22 новонароджених на 1000 осіб); з особливою поліською мовою, своєрідним діалектом [8]. Відповідно, ці особливості не лише зумовили потребу Рівненщини у створенні мережі вищих навчальних закладів, а й специфіку їхнього функціонування.

Сьогодні освітній простір Рівненщини охоплює шість вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації, серед яких одне з провідних місць належить Рівненському державному гуманітарному університету, який створений на базі Рівненського державного педагогічного інституту, традиції якого були започатковані першим в області вищим навчальним закладом – Ровенським учительським інститутом, відкритим ще в 1940 р. Саме цей заклад упродовж 75 років здійснює підготовку педагогічних кадрів не лише для регіону, а й для країни. Вважаємо, що з метою удосконалення організації педагогічної освіти і педагогічної науки в університетах України, вивчення історії підготовки учительських кадрів у Рівненському державному гуманітарному університеті (РДГУ) є актуальним.

Становлення та розвиток системи освіти на Рівненщині досліджували С. Бричок, В. Доброчинська, В. Омельчук, О. Прищеп, С. Сворах, Т. Сорочинська, В. Яремчук та ін. [1; 2; 5; 6; 14; 15; 18].

Історія першого вищого педагогічного закладу Рівненщини частково розкрита у публікаціях, які зібрані й у повному обсязі подані на сайті наукової бібліотеки РДГУ у вигляді рубрики “Сторінками історії: Рівненський державний гуманітарний університет у книгах та періодичних виданнях (1940–2015)” [16]. Серед них потрібно виокремити монографії “Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Рівненська область” (2010), “Рівненський державний гуманітарний університет: історія та розвиток (1940–2010 рр.)” (2012) [1; 10].

Однак аналіз діяльності Рівненського державного гуманітарного університету як суб’єкта педагогічної освіти Рівненщини не був предметом окремого дослідження, що й стало **метою** нашої наукової розвідки.

Відповідно до нового політичного і територіального устрою УРСР, указом Президії Верховної Ради СРСР від 4 грудня 1939 р. серед новоутворених областей була сформована Ровенська область (з 1991 р. – Рівненська) у складі 30 районів. Почалася й реорганізація освітньої системи і підготовки учительських кадрів для радянської школи на західноукраїнських землях.

Зазначимо, що ситуація в освітній системі західних областей України перед їхнім приєднанням до УРСР була складною, оскільки польський уряд проводив цілеспрямовану політику колонізації в галузі освіти посприяв знищенню українських шкіл. За даними Б. Яроша, у 1939 р. до приєднання

західноукраїнських земель українських шкіл в західних областях нараховували лише 137, з них 41 школа була приватною [19, с. 138]. Незважаючи на те, що упродовж 20–30-х рр. у радянській Україні вибудувалась розгалужена мережа навчальних педагогічних закладів різних типів, з яких уже в 1939/40 н. р. відрядили у західні області близько 5 тис. випускників-педагогів для педагогічної діяльності [4, с. 282], все ж нестача учительських кадрів, наприклад, на початок нового 1940/1941 н. р. лише у Ровенській області була значною – не вистачало 1600 учителів [7, с. 62]. До того ж у цьому навчальному році у школах працювали учителі з незакінченою середньою педагогічною освітою, а загалом серед направлених на роботу учителів у західні області УРСР у 1940/1941 н. р. переважали випускники педучилищ. Зокрема, з рівнем загальної середньої освіти в січні 1941 р. у школи Рівненщини прибуло 500 учителів 1–4-х класів [6].

Нове соціальне замовлення держави, пришвидшене зростання кількості навчальних закладів, нестача учительських кадрів зумовили підготовку педагогічних кадрів із місцевого населення. Саме тому на початку 1940 р. на Рівненщині було відкрито три педагогічні школи (в Острозі, Дермані і Домбровиці (сучасна Дубровиця) з підготовки учителів початкових шкіл, був створений Ровенський державний учительський інститут, у якому, на відміну від педагогічних інститутів, готували учителів 5–7-х класів для неповних середніх шкіл лише за два роки.

Перший набір був оголошений на три факультети: фізико-математичний, мовно-літературний (українське та російське відділення), історичний. По суті відразу, з 18 березня 1940 р., почало працювати й підготовче відділення [13, с. 85]. Наголосимо, що довоєнний випуск студентів Ровенського державного учительського інституту не відбувся, оскільки навчання було перерване нападом Німеччини на СРСР у червні 1941 р.

Після визволення Рівненщини у лютому 1944 р., 5 червня 1944 р. виконком облради ухвалив рішення про поновлення роботи інституту у складі лише двох факультетів: мови й літератури (українське та російське відділення) та фізико-математичного [6]. Навчання у відновленому Ровенському державному учительському інституті розпочалося 11 жовтня 1944 р. і було завершено 20 серпня 1945 р. Перший випуск відбувся 17 серпня 1945 р. За спогадами Г. І. Хромова, який за направленням НКО УРСР 17 червня 1944 р. прибув до інституту на постійну роботу викладачем російської літератури, на мовно-літературному факультеті кваліфікацію учителя мови і літератури 5–7-х класів середньої школи було присвоєно семи випускникам українського відділення та чотирьом випускникам російського [17]. Випускників на фізико-математичному факультеті не було, оскільки набрати

студентів на другий курс навчання не вдалося [6]. Усі випускники отримали скерування на педагогічну роботу в райони області.

Як засвідчив детальний аналіз архівних документів, який виконала О. Прищепа, складною проблемою, що потребувала значних зусиль адміністрації вишу та викладацького складу упродовж 40–50-х рр., було виконання планових показників набору студентів. Їх зазвичай, затверджувало Міністерство освіти УРСР для всіх учительських інститутів однаково, без урахування специфіки західних областей України, де ще було не так багато випускників середніх шкіл. Зокрема, практикували їхнє неодноразове підвищення. Так, планові показники набору студентів до Ровенського державного учительського інституту в 40–50-ті рр. коливалися від 125 осіб до 250 осіб на обидва факультети [5].

Аналіз звітної документації засвідчує, що Ровенському державному учительському інституту виконати їх у повному обсязі не вдалося. Ось як сама адміністрація вишу аналізувала наслідки прийому студентів на перший курс у 1946 р.: “Недостатній приплив студентів в інститут пояснюється ...: а) дуже обмеженою кількістю випускників, що їх дали цього року середні школи Ровенської області; б) територіальною скупченістю учительських інститутів в радіусі 90 км (є ще 2 інститути – Кременецький і Луцький)” [5].

Проте зазначимо, що (за даними П. В. Йови) з 1944 р. до 1953 р. стаціонарне відділення Ровенського державного учительського інституту закінчило 1367 ос., а заочне – 1167 ос. [3].

Підвищення вимог до підготовки учителів у післявоєнний період зумовило перетворення учительських інститутів у педагогічні. Відтак, у 1953 р. учительський інститут був реорганізований у педагогічний інститут з чотирирічним терміном навчання, який за роки свого існування сформувався як освітній і просвітницький осередок Рівненщини й підготував за період своєї діяльності понад 43 тис. працівників освітніх і виховних закладів [10].

У 1959 р. в інституті відкрився новий педагогічний факультет з підготовки учителів з вищою освітою для 1–4 класів середньої школи. У зв'язку зі збільшенням контингенту студентів зросла кількість викладачів, були створені нові кафедри: музики, співів, педагогіки і методики початкової освіти, іноземних мов, фізичного виховання [3].

Починаючи з 1965 р., у Ровенському педінституті вже функціонувало 12 кафедр, на яких працювало 119 штатних викладачів. З них 25 мали вчений ступінь кандидата наук та звання доцента, 37 – старшого викладача, 57 викладачів та асистентів, 40 працівників навчально-допоміжного та навчально-виробничого персоналу. В інституті було 16 навчальних кабінетів, навчальна майстерня, 14 лабораторій, які щороку поповнювалися необхідною апаратурою та приладдям [3]. У 1968/69 н. р. був відкритий новий музично-педагогічний факультет [5]. За час навчання в інституті студенти, окрім

основного фаху, набували допоміжні професії, важливі для учителя, а саме: кіномеханіка, радіооператора, громадського інструктора спорту, спортивного судді, спеціаліста з домоводства.

Підсумовуючи 25-літній шлях розвитку Ровенського державного педагогічного інституту, його тодішній ректор П. В. Йова зазначав, що за цей час путівку в професійне життя було надано 5 622 випускникам. Понад 300 колишніх студентів на той час працювало директорами та завідувачами навчальних частин шкіл, багато колишніх вихованців обіймало відповідальні посади в радянських та партійних органах влади, успішно займалося викладацькою і науковою роботою у рідному виші, Українському інституті інженерів водного господарства, Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, у наукових інститутах АН УРСР [3].

Отже, діяльність єдиного на той час педагогічного вишу на Рівненщині у перші 25 років його існування була цілком зумовлена економічним, соціокультурним і освітнім розвитком регіону і країни.

У 1967 р. інститут був перейменований у Ровенський державний педагогічний інститут ім. Д. З. Мануїльського, головними векторами діяльності якого були (згідно з нормативними документми вишу): “підготовка висококваліфікованих спеціалістів у галузі народної освіти з комуністичним світоглядом та глибокими ідейними переконаннями” [10, с. 50].

Про затребуваність вишу та педагогічної професії свідчать статистичні дані: у 1969/1970 н. р. у РДПІ ім. Д. З. Мануїльського освіти учителя здобувала 2 931 особа, причому більшість студентів становили слухачі заочного відділення (1 692), які вже працювали учителями Рівненщини [там само]. Аналіз свідчить, що за соціальною структурою серед студентів переважали службовці – 497 осіб, колгоспники – 396, робітники – 268. З них 782 особи – це вихідці із сільської місцевості, здебільшого з Рівненського Полісся, тому що акцент робили на забезпеченні сільських шкіл учительськими кадрами [10, с. 51]. Кількість студентів РДПІ щороку зростала: так, у 1977/1978 н. р. в інституті навчалось 2 003 студенти [10, с. 63], у 1980/1981 н. р. – 4 610 [там само, с. 66].

Незважаючи на те, що освітня політика закладу була зумовлена суспільно-політичними реаліями радянського тоталітаризму, за якого весь навчально-виховний процес був ідеологізований, все ж інститут забезпечував кваліфіковану фахову підготовку педагогічних працівників для регіону.

У 1992 р. у зв'язку з утворенням незалежної України, відмовою від імен партійних діячів, які були присвоєні навчальним закладам, зміною в українському правописі й кардинальними змінами в освітній політиці інститут був перейменований у Рівненський державний педагогічний інститут. Упродовж 90-х років відбувалось якісне оновлення навчально-

виховного процесу, реорганізація факультетів і кафедр. У виші працювало вісім факультетів, навчально-виховний процес забезпечувало 356 викладачів, з яких 14 докторів наук і 155 – кандидатів. Контингент студентів також збільшувався. Зокрема, в 1992 р. в інституті навчалось уже 6 288 осіб, з яких на заочній формі навчання – 2 892 студенти [10, с. 77]. У цей період РДПІ й надалі був єдиним педагогічним вишем Рівненщини, який здійснював масштабну підготовку учителів для загальноосвітніх шкіл області.

У 1998 р. на базі Рівненського державного педагогічного інституту, Ровенського державного інституту культури, Дубенського та Сарненського педагогічних коледжів, а також Ровенського музичного училища та Дубенського училища культури було створено Рівненський державний гуманітарний університет – перший навчальний заклад такого типу в Україні, оскільки він забезпечує підготовку спеціалістів освіти, науки, мистецтва та культури для потреб Рівненщини. Саме РДГУ як центр гуманітарної освіти й культури сприяє розвитку Рівного як міста університетського, наукового, культурного, мистецького. Наявність університету у Рівному приваблює значну кількість молоді в місто, відповідно, сприяє розвитку інфраструктури обласного центру. На розвиток університету впливають як зовнішні чинники, так і зміни, що відбуваються в самому університеті.

Сучасний Рівненський державний гуманітарний університет має Інститут психології та педагогіки, Інститут мистецтв, дев'ять факультетів та 51 кафедру, наукову бібліотеку. Також наявні п'ять навчальних корпусів, сім гуртожитків, санаторій-профілакторій.

Підготовка учителя відбувається, зокрема, на педагогічному факультеті, факультеті української філології, факультеті іноземної філології, історико-соціологічному факультеті, факультеті математики та інформатики, фізико-технологічному факультеті, психолого-природничому факультеті, музично-педагогічному факультеті та ін.

Сьогодні в університеті працює 646 науково-педагогічних працівників, з яких 415 мають науковий ступінь та вчене звання (39 докторів наук/професорів). Загальна кількість студентів станом на 1 вересня 2016 р. становить 7 829 студентів, з яких на денній формі навчання – 5 137, на заочній – 2 692 студенти.

Незважаючи на те, що у Рівненській області педагогічних працівників готують ще два приватні виші, РДГУ, посідає важливе місце у підготовці учителя та є головним суб'єктом вищої педагогічної освіти регіону. Значення РДГУ у розвитку педагогічної освіти Рівненщини підтверджують такі статистичні дані: Рівненський державний гуманітарний університет лише у грудні 2015 р. виплатив одноразову адресну грошову допомогу 118 молодим педагогам (з них 95 осіб – мешканці Рівненської області) на загальну суму

813 тис. 020 грн., сума однієї допомоги становила 6 тис. 890 грн. [<http://www.rshu.edu.ua/universitet>].

Організуючи навчально-виховний процес за європейськими вимогами, в університеті готують українську педагогічну інтелігенцію, яка сприяє піднесенню освітнього рівня населення області і сприяє культурному поступу Рівненщини та України.

Отже, виконаний аналіз дає змогу стверджувати, що Рівненський державний гуманітарний університет своєю багатогранною діяльністю разом зі структурними підрозділами – педагогічними коледжами є визначальним суб'єктом педагогічної освіти регіону. Саме учительський інститут, педагогічний інститут, пізніше гуманітарний університет з 1940 р. і до сьогодні забезпечує основну потребу регіону в педагогічних кадрах. Разом з іншими університетами він є важливим чинником розвитку Рівненщини, м. Рівне, науки, освіти, культури та мистецтва. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні ролі регіональних університетів у розвитку вітчизняної педагогічної науки.

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Рівненська область / [ред. рада вид.: В. Г. Кремень (гол.) [та ін.]; редкол. тому: Р. М. Постолюкський (гол.) [та ін.]. – К. : Знання України, 2010. – 383 с.
2. *Доброчинська В. А.* Підготовка вчительських кадрів у педагогічних училищах Рівненщини (1939–1950-ті рр.) / В. А. Доброчинська // Історичні студії Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Вип. 2. – 2009. – С. 28–34.
3. *Йова П. В.* Перший в області / П. В. Йова // Червоний прапор. – 1965. – 27 березня.
4. *Лікарчук І. Л.* Міністри освіти України: у 2-х т. / І. Л. Лікарчук. – К. : Вид. Ешке О. М., 2002. – Т. 1 (1917–1943). – 327 с.
5. *Прищепя О.* Вища педагогічна освіта на Рівненщині: віхи історії (1944–60-і рр.) / О. Прищепя // Наукові записки [Національного університету “Острозька академія”]. Історичні науки. – 2009. – Вип. 14. – С. 143–156.
6. *Прищепя О. П.* Організація навчального процесу у Ровенському державному вчительському інституті (1940–1941 рр.) / О. П. Прищепя // Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія : Історія. – 2009. – Вип. 15. – С. 121–126.
7. Радянська Ровенщина. 1939–1959: документи й матеріали. – Львів : Книжк.-журн. вид-во, 1962. – 430 с.

8. Рівненська область / Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
9. Рівненський державний гуманітарний університет / Режим доступу: <http://www.rshu.edu.ua/universitet>.
10. Рівненський державний гуманітарний університет: історія та розвиток (1940–2010 рр.) / О. П. Прищепа, В. А. Доброчинська, В. М. Шеретюк та ін. ; за ред. Р. М. Постоловського. – Рівне : Волин. обереги, 2012. – 315 с.
11. Ровенський державний педагогічний інститут (1940–1965) / [Упоряд. П. В. Йова, П. Я. Лещенко]. – Львів : Каменярь, 1966. – 172 с.
12. Ровенський державний педагогічний інститут ім. Д. З. Мануїльського : реклам. просп. / ред. коміс. : Б. С. Колупаєв, А. М. Воробйов, В. І. Тищук та ін.; відп. за вип. Г. Й. Шенгера; М-во нар. освіти УРСР. – Ровно : Облполіграфвидав, 1990. – 24 с.
13. Ровно 700 років. 1283–1983: Збірник документів і матеріалів. – К.: Наук. думка, 1983. – 171 с.
14. *Сворак С.* Народна освіта західноукраїнського регіону : історія та етнополітика (1944–1964 рр.) / С. Сворак. – К. : Правда Ярославичів, 1998. – С. 58–63.
15. *Сорочинська Т. А.* Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939–1941 рр.) / Т. А. Сорочинська // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : Зб. наук. праць. – Вип. 15, книга 2. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. – С. 504–513.
16. Сторінками історії: Рівненський державний гуманітарний університет у книгах та періодичних виданнях (1940–2015) / Режим доступу: http://library.rshu.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=533:storinkamy-istorii&catid=34:zagalnyj-rozdil.
17. *Хромов Г.* Роки зростання / Г. Хромов // Червоний прапор. – 1979. – 25 квітня.
18. *Яремчук В. Д.* Становлення та розвиток радянської освітньої політики на західноукраїнських землях 1939–1940 рр. / В. Д. Яремчук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Львів, 2010. – № 3. – С. 1–8.
19. *Ярош Б. О.* Тоталітарний режим на західноукраїнських землях (30-ті – 50-ті роки ХХ ст.) / Б. О. Ярош. – Луцьк: Надстир'я, 1995. – 171 с.

Стаття: надійшла до редколегії 15.11.2016

доопрацьована 22.03.2017

прийнята до друку 25.04.2017

**RIVNE STATE HUMANITARIAN UNIVERSITY
AS A SUBJECT OF PEDAGOGICAL EDUCATION OF THE REGION**

Oksana Petrenko

*Rivne State Humanitarian University,
Plastov Str., 31, Rivne, Ukraine, UA – 33000*

In article the author analyzes the activities of Rivne State Humanitarian University as a subject of pedagogical education of the region in the context of development of higher education of Rivne region. On the background of socio-political processes with attraction of the statistical data it carries out the historical and pedagogical analysis of the stages of the first activities in the field of higher pedagogical establishments of Rivne state pedagogical Institute (1940-1953), Rivne State Pedagogical Institute named by D. Z. Manuilsky (1953-1967), Rivne State Pedagogical Institute (1967-1992), Rivne State Pedagogical Institute (1992-1998), Rivne State Humanitarian University (1998 until today). Rivne State Humanitarian University – the first school of such a kind in Ukraine, as it provides preparation of specialists of education, science, art and culture for the needs of the region. The author proves that the Rivne State Humanitarian University with its multifaceted activities, together with the structural units – colleges of education is the determining subject of teacher education in the region since 1940, and today provides the main needs of the region's teachers. Modern Rivne State Humanitarian University consists of the Institute of Pedagogy and Psychology and Institute of Arts, 9 faculties, 51 Departments, and the scientific library. There are 5 academic buildings, 7 hostels, and a sanatorium.

The RSHU as the center for Humanities and culture promotes the scientific, cultural, artistic development of the city, and the university. The present university attracts a significant number of young people in the city, and contributes to the development of infrastructure of the regional center. The focuses of the development of the university are external factors and the changes occurring in the university.

Key words: Rivne State Humanitarian University, teacher education in the region, teaching personnel, teaching profession, teacher training, educational process.